

MIOMIR PETROVIĆ

STAKLENA PRAŠINA

 Laguna 

SADRŽAJ

1. Blagi zemljotres u Turskoj	7
2. Prsten s belim kamenom	14
3. Žega	19
4. Laguna svetog Pavla	29
5. Sopran evnuha	37
6. Na ničijoj zemlji	48
7. Ispovest u hramu	58
8. Odbrana od svetlosti	65
9. Magdalena	75
10. Tanka, tirkizna, staklena površina	86
11. Ko određuje šta je zlo, a šta nije?	95
12. U kastelu rodosa	104
13. Preklani pas	112
14. Metastabilni trenutak	121
15. Opet ćemo svi poludeti	131
16. Apostolke od crvene kože	140
17. Oni koji nanose bol	153
18. Izvlačili smo slamku	159
19. Iskopao si nešto gadno u snu!	168
20. Arkana od žice	177
21. Morska struja bila je snažna	189
22. Odlazak u tišinu	194
23. Svuda je odzvanjao zveket oružja	198
24. Pronađeno, iskopano i jedva očuvano	203
25. Šamal, vetar od koga čovek može poludeti	211
26. Staklena prašina	217
27. Neka drugačija, nepojmljiva tišina	224
O autoru	229

Copyright © 2006 by Miomir Petrović

Copyright © 2006 ovog izdanja LAGUNA

Edicija Meridijan
Knjiga 3

BLAGI ZEMLJOTRES U TURSKOJ

Za mene je sve to počelo sasvim iznenada. Potpuno neočekivano. I ne samo za mene. Nekoliko dana kasnije rečeno mi je da je i za sve ostale počelo neočekivano. Tom događaju se niko, doslovno niko nije mogao nadati, upravo zato što je više stotina godina sve ukazivalo da do toga prosto ne može doći. Ipak, došlo je.

Prvo se pojavio prozorčić istočnog zida hrama. Pre svega, niko nije znao da li je hram ikada postojao ili je bio plod pogrešno protumačenih zapisa koji su pobudili izvesnu mističnu nadu u postojanje takvog zdanja. Kao kada se hitne kamen ka mirnoj, prozirnoj površini jezera i odmah nakon dodira počne da pravi sve krupnije beočuge što putuju na nežnim leđima vode ka obali, nošeni sopstvenom silom i potpomognuti blagim povetarcem. Pošto se razbiju o tvrdu obalu, više niko ne može da se seti mesta gde je kamen prvi put dodirnuo obraz jezera – dokazujući da se površina uzburkala, a ne otkrivajući pravi položaj udesa. Niko nije znao ni gde bi trebalo tražiti hram. Zato niko, u stvari, nikada nije ni pokušao da pronađe položaj mitske crkve.

Jedan blagi zemljotres, čiji je epicentar bio u morskim dubinama blizu obala turističke zone Alanje u Turskoj, potresao je i sam Rodos. Dogodilo se to u zoru 19. aprila 2005. Štete gotovo da i nije bilo. Ipak, iako turistička sezona još nije bila počela, čuvari reda (vatrogasci, policija i vojska), poput bubašvaba zaplašanih paljenjem sijalice, rastrčali su se sa rotacionim svetlima, šireći uverenje svojstveno većini Grka da galama i preterane aktivnosti, i kada nemaju jasan plan, same po sebi svetu vraćaju izgubljenju harmoniju. Šteta je bila mala. Sve je brzo zaboravljeno uz zlurade komentare da je možda Turcima napravljen neki ozbiljniji belaj. Tri dana kasnije jedan pastir se opasno približio zakonom zaštićenom ataru varoši Lindos na jugoistočnoj obali ostrva. Tridesetak kilometara udaljen od prestonice ostrva, Lindos je imao tretman zaštićene regije prvenstveno zbog antičke akropole smeštene na visokom i oštrom grebenu nad morem. Gornji grad je bio poslednji trag postojanja nekada moćnog grada-države koji je, uz Jalisos i Kamiros, bio jedna od tri moćne pomorske regije na istom ostrvu.

Ni sama varoš, poslednjih decenija načičkana vilama i pansionima anglosaksonskih namernika i letnjih migratora, varoš kroz čije se lavirinte strmih uličica u jeku turističke sezone gotovo i nije moglo proći, sem na magarcima koji su sami sebi krčili prostor kroz procesiju hodočasnika naoružanih kamerama i kačketima, ni sama varoš, dakle, nije bila bez zaštite. I ona je imala veliku istorijsku vrednost. Ova – turističku. Ali tek pošto bi se namernik ili migrator uspeo na vrh, mogao je videti lagunu. Morao bi da se popne uz tri stotine dvadeset pet stepenika i stupi u

samo svetilište iz koga se u noćima punog meseca – govorili su seljani samo da bi zabavili turiste – moglo čuti zapomaganje ljudskih bića koja su nekada davno ranom zorom bila žrtvovana rukom prvosveštenika. Bila je to, naravno, notorna laž. Kada bi putnik nastavio, prošao kroz kolonadu od četiri stuba hrama Atine Lindoske i došao do ivice propileja posvećenog Pamfilidijasu, pod kojom se raskalašno prostirao dubok ponor, ugledao bi prelepu tirkiznu lagunu. Zaliv – zabran u koji se vodenim putem moglo ući samo kroz uzan prolaz između dve nazubljene stene.

Putnik bi tada, i ne znajući da to čini, gledao Zaliv svetog Pavla. Ukoliko bi skupio kapke kako bi pogled zaštitio od odblesaka pakleno snažne svetlosti, mogao bi više nazreti nego jasno videti malu kapelu okrečenu u belo. Bila je to pravoslavna crkva posvećena svetom Pavlu.

Po predanju, u ovu lagunu je 25. ili 33. ili 64. godine po Hristu uplovio neugledni ribarski brodić. To se već nije moglo čuti u šturim i uvek zbrzanim propovedima rutiniranih turističkih vodiča koji su na svom lošem, tvrdom engleskom vodili hodočasnike i u svemu nalazili povod da uhitre ekspediciju kako bi što pre povelu novu grupu. Brodić je na pohabanoj palubi nosio Savla, rodom iz Tarsa: jednog od apostola, kasnije rimskog velikomučenika Pavla. Kasnije – svetog Pavla. Navodno je upravo tu, posle dugogodišnje kampanje po Antiohiji i Anadoliji, Pavle prvi put spustio sandalu na tlo Evrope, ako se udaljeno i Aziji mnogo bliže ostrvo moglo smatrati Evropom. Po istom predanju, otisak njegovog stopala istog dana počeo je da se dubi. Propadao je kroz zemlju da bi, a da je to tek kasnije primećeno, iz tako nastale rupe šiknula čista, slatka voda

– stvarajući mitski, čudotvorni Izvor svetog Pavla. Gejzir se uskoro smirio, a voda je nastavila da teče u ritmu jasne partiture, recimo u D-molu.

Pavle je nedugo zatim napustio Rodos. Na svom putešestviju propovedao je veru i ustanovljavao crkvu, na misiji koja je započela u Maloj Aziji, a završila se u samom Rimu. Tamo je, zajedno s nekolicinom vernih učenika, pogubljen ispred čuvenog Koloseuma. Njegovo meso poslužilo je kao hrana velikim mačkama koje su se desetak metara dalje – na jednoj drugoj pozornici borbe do istrebljenja, stvorenoj ljudskom rukom i u znak zabave – pripremale za mračan posao proždiranja gladijatora. Rani hrišćani, stanovništvo drevnog Lindosa, posle njegovog odlaska ogradili su izvor pljosnatim kamenjem. Smatrali su ga čudom – dokazom prave vere. Tek je vizantijska princeza Jelena, kćerka tri-naestog istočnorimskog hrišćanskog cara Konstantina IV, naložila da se oko izvora izgradi hram. Dvorski arhitekt Mavrikije Pleozan iz Tesalije izgradio je malu crkvu u rano-vizantijskom stilu, vodeći računa da sveti izvor opstane kao *perpetuum-mobile*, uvek svež baptisterijum u sredini apside, ispred ikonostasa. Ipak, ta prvobitna crkva Svetog Pavla nestala je u huku vremena koje je neumitno dovalo, menjalo i rušilo sve pred sobom, krećući se bestijalno odlučno napred.

Zapisi su kao u sredinu hladnog i dubokog jezera bačen kamen čiji se beočuzi šire ka obalama gde će postati samo detalj, dokaz o postojanju nekog kamena (i zašto ne, nekog bacača); zapisi su, dakle, počeli da predstavljaju više odmoć nego pomoć. Uskoro su autori počeli da tvrde kako su crkvu u srednjem veku zatrpali vitezovi reda sve-

tog Jovana, možda i templari, vitezovi hospitalci koji su bili primorani da napuste Jerusalim i hram Svetog Siona i pribežište pronadu na Rodosu. Tu su izgradili velelepnu tvrđavu – bedem za predstojeću najezdu Turaka. Ukoliko je hram i postojao, ipak se radilo o hramu istočnog reda, a oni su pak bili legionari zapadnog reda. Po drugima, crkvu su palili i potom srušili Turci kada je posle duge opsade viteško uporište najzad palo. Po trećima, manastir je, sasvim prirodno, bio podignut na ruševinama starog hrama... Uostalom, ko će ga znati.

Tako je, posle proterivanja Turaka, podignuta nova građevina posvećena svetom Pavlu. Bio je to muški manastir, a ne crkva koju bi savremeni hodočasnik – pošto bi se uspeo uz tri stotine dvadeset pet stepenika, stupio u samo antičko svetište i prošao kolonadu od četiri stuba hrama posvećenog Atini Lindoskoj, te došao do ivice propileja posvećenog Pamfilidijas – mogao ugledati pod sobom, nežno prilepljen uz strmu obalu lagune. Kako su sve četiri bočne strane zaliva izuzetno strme, okomite i kako je zemlja oduvek bila rastresita, ko god da je poželeo, mogao je lako zatrpiti stari hram.

Eto! Bio je potreban jedan blagi potres čiji je jezik zapalacao sve do ostrva da bi se ta rastresita zemlja i prirodni šut terena malo pomerili, zanjihali i otkrili prozorčić na istočnoj strani centralnog broda. Zemljotres je odradio svoj posao pritajeno, poput morske nemani ili nepojamnog čudovišta koje je vekovima mirno čučalo na dnu Sredozemnog mora. Tako je Konstantin Maledilelis, pastir koji se sa svojim, verujem nemirnim kozama s palacajućim bradicama opasno približio istorijskom terenu gde je

ispaša kržljave, kisele, sirotinjske trave bila više nego zabranjena (smrad kozjeg izmeta bi remetio ionako prenadražena čula vernih anglosaksonskih hodočasnika), primetio nešto krajnje sumnjivo tog 19. aprila. Primetio je padinu koja je ulegla, zemlju koja se usled unutarnjih sila udubila i zgnječila. Potom je usred krša, na suprotnoj strani lagune u odnosu na onu na kojoj je ležao manastir, usred loma ugledao čudan, pravilan, zaista jedva primetan luk. Razgrnuo je zemlju rukama i uskoro shvatio da je njegov pogled prikovan za zašiljeni luk uokviren uglačanom kamenom polukoronom koja se pri vrhu sužavala u precizan špic. Da, pogled mu je bio prikovan za prozor građevine koja se probudila, protekla i izvirila iz svoje viševekovne zemljane postelje. Tako je sve počelo.

U tom trenutku i ja sam bio u Grčkoj. Moram priznati da se u Atini potres nije osetio. U požaru za koji još nismo sigurni na koji se način 2004. godine širio prostorijski kompleks, stradao je veći deo biblioteke ali i građevine. Vatrene stihije je neverovatno brzo gutala bukvalno sve oko sebe, kao da je proradio neki unutarnji oganj koji je sve što je sveto, zdravo, nerastočeno i drevno usisavao na svom putu, ostavljajući za sobom poginu, demonsku pepelnu masu ili vatrenu čorbu. Ta činjenica je uspaničila mnoge duhove u Beogradu. Tako sam se našao u Grčkoj. Požar je uznemirio, ali ne i opomenuo i Arheološki institut iz Beograda. Preko noći je angažovan veliki broj arheologa, arhitekata i istoričara. Pošto sam već nekoliko godina obitavao van zemlje kao član Uneskoveg arheološkog tima za područje jugoistočne Evrope i Bliskog istoka, i mene su hitno poslali na Svetu Goru Atosku.

Ipak, nije to najvažnije. Reč je o ovoj drugoj građevini. Radi se o tome da se tom drugom događaju niko, doslovno niko nije mogao nadati, baš zato što je više stotina godina sve ukazivalo da do toga prosto ne može doći. A možda nije reč ni o toj građevini? Možda o nekoj trećoj, o kojoj vam još ništa nisam ispričao.

2.

PRSTEN S BELIM KAMENOM

A možda sam, opet, sve to shvatio u momentu kada smo se, pred kraj boravka u Atini, pripremali za odlazak u Solun. Saznao sam da se nedavno razvela. Saznao sam to sasvim nenamerno. Verovatno su se telesnosti tada umirile na tren, ne naišavši na neprobojnu prepreku. Putenost su zamenile nadtelesne žudnje koje će se, paradoksalno ali sasvim uobičajeno, ponovo poslužiti upravo odbačenim telesnostima kako bi došle do pravog cilja. Saznanje da više nije udata, da po emocionalno-erotskom statusu ta žena nije ona Elefterija Mihailidis koju sam upoznao pre tri godine na besmislenom seminaru o arheološkim nalazištima severne Makedonije, jednog sparnog, tugaljivog proleća u Solunu, već neka sasvim drugačija, nova žena, aktiviralo je nešto u meni.

Sećam se da se taj čudesni vir otvorio u meni još prilikom posete Muzeju. Usiljena organizacija našeg susreta otisnula je grupu pod svetlu i nestvarno hladnu aulu Nacionalnog muzeja u Atini. Odranije sam dobro poznavao taj prostor ali, budući da su me polupijani članovi naše male ekspedicije već nekoliko puta etiketirali kao asocijalnog, bio sam tu, zajedno s ostalima, mada sam štedeo kora-

ke. Povremeno bih namerno zastao i čekao da se grupa udalji. Vrteo sam ruke po džepovima, premeštao sadržaj jednog u drugi, bio sam nervozan kao usled apstinentske krize. Iz bronzane sale polagano smo prelazili u bakarnu a potom u svetlu, veliku salu namenjenu ranomikenskoj kulturi i upotrebnim predmetima. Naravno da je i Elefterija bila s nama. Štaviše, ona je povremeno preuzimala zadatak domaćeg kustosa i saopštavala stručne podatke i metodologiju korišćenu prilikom određivanja starosti sadržaja pojedinih vitrina. Glas je bio odlučan, organ rođenog govornika, glas koji luta kroz lukove visokog plafona, vraća se razlomljen i udara po nama. Pomalo me je nervirala ta ljubazna nametljivost (kojom su ostali, čini se, bili očarani) i još više sam kasnio za grupom. Onda je počelo da me nervira moje samotnjačko određenje, pa sam dugačkim koracima nadoknađivao namerno propuštenu razdaljinu. Ne razdaljinu između mene i ostatka grupe koliko između mog i njenog tela. Pravi kustos je ponovo preuzeo svoju ulogu i Elefterija se pridružila grupi. Uplašen, po drugi put sam se izdvojio.

U centralnoj vitrini, na podijumu od zelene čoje nalazilo se nekoliko desetina prstenova, ukosnica i igala za kosu i odeću. Izabrao sam to mesto samo da bih ponovo bio sam. Nestalnim, nezainteresovanim pogledom preletao sam preko eksponata. Zatim sam uočio mali pozlaćeni prsten, prsten za devojačku ruku. Nepravilan, poluprovidan, tek ponegde tamnim pegama zamućen ukrasni kamen, kao stvoren od morske pene ili mutnog stakla, prevazilazio je tanane, sićušne dimenzije prstena. Postojalo je nešto u njemu, dobro se sećam, što ga je činilo kao sazdanim od

privida. I to nešto je uporno privlačilo moju pažnju. Interesovanje u tom trenutku nije bilo prividno poput kamena, formalno i glumljeno samo zato da bi me ostavili na miru, već je bilo istinito. Zbog toga nisam ni imao potrebu da se okrenem i pogledam ko je vlasnik daha čije sam toplo pulsiranje osećao na neodređenom rastojanju iza leđa. Odnosno, želeo sam da se okrenem, ali ne zato da bih proverio ko je to, već samo da bih nešto rekao.

– Krajnje neobična stvar, gotovo da ne postoji. I kada čovek skrene pogled, u njemu se javlja neka čudesna tuga što taj kamen više ne postoji... Što je bio samo fatamorgana... Kao suza, da, on je kao suza za koju niste sigurni da li je zaista kliznula... – rekao sam.

– Da, taj beli kamen je zaista tužan – odgovorila je.

Kako je znala o kom prstenu govorim?

Ni danas mi to nije jasno.

Bio je to dan kada sam shvatio da Elefterija Mihailidis, arheolog i viši kustos solunskog Muzeja vizantijske kulture i umetnosti, više nije udata. Bio je to razgovor tokom koga je, mora biti, Elefterija – zvana Efi – shvatila da Matija Latinović, arheolog iz Beograda, nije spreman da učini prvi korak. Umesto da u tom trenutku počne nešto što smo i Efi i ja, čini mi se, imali na umu, otpočelo je nešto sasvim drugo i nenadano.

Zazvonio je moj mobilni telefon i zvuk nesrećno izabrane melodije za zvonjavu razorio je klimavi mir muzejske aule. Izvadio sam ga iz džepa pokušavajući da usiljenim osmehom napravim štit, zabran od prekornih pogleda kompletne grupe, ostavljajući Efi samu. Ta radnja ju je prekinula u senzualnom i lukavom pokušaju da sama napravi

prvi korak pošto sâm očigledno nisam bio spreman na to. Krenuo sam prema izlazu iz Muzeja. Pred vratima, skriven iza kolone masivnih stubova boje vlažnog peska u minojskom stilu, najзад sam pritisnuo dugme i uspostavio vezu. Na vezi je bila naša ambasada. Posle kratkog razgovora na srpskom sa sekretarom ambasade čiju temu nisam baš najbolje shvatio, javio mi se Kostas Familijaridis, koordinator grčkog Ministarstva za zaštitu spomenika kulture. I doslovno, morate mi verovati na reč, u jednom neprekinutom nizu izgovorio sam nezaustavljiv, logorejičan monolog na engleskom:

– Oni su je pronašli sasvim slučajno taj pastir nije ništa ni dirao ma naravno da se ne radi o namernoj radnji već ju je nehotice pronašao! Kako šta? Prvobitnu crkvu Svetog Pavla za koju niko ozbiljan nije ni verovao da postoji on ju je pronašao na potpuno suprotnoj poziciji od one nove crkve u Zalivu svetog Pavla! Zna li šta to znači!?

Izrecitovao sam to poput pesme uvežbavane čitavo veče u dečjoj postelji pod treperavom svetlošću baterijske lampe (kako roditelji ne bi saznali za kašnjenje u savlađivanju gradiva). Deklamovao sam to iz petnih žila, sa željom da sve prođe što brže pred strogim učiteljem. Naravno, naša diplomatija je koristila zamajac za jedan tragičan događaj, mislim na požar u Hilandaru, i pošto sam već bio tu, i pošto je na mojoj posetnici, doduše u nenametljivom obliku i veličini, stajao i logotip Uneska, bilo je nekako prirodno da angažuju i mene.

Dodeljena mi je uloga izvođača radova, jednog od tri asistenta. Glavni je bio niko drugi nego doktor Rober Bedari-da, Francuz, nesumnjivo najveći arbitar za ranovizantijsko

nasleđe na terenu današnje Turske i Grčke! Bila je čast radi-
ti s takvim tipom. Pristao sam. Naravno.

Imena drugih koji će biti angažovani na projektu koji
je sve do potvrde autentičnosti trebalo držati podalje od
medija, još nisam znao. Tu je počelo. Odnosno, *i tu* je
počelo.

3.

ŽEGA

Žega. Više nego strašna žega koju sam mogao ne samo
osetiti već doslovno opipati, sudeći po tome što je već po
izlasku iz aviona i stupanju na pregrejanu pistu ostrvskog
aerodroma *Paradisi* jara bila enormna. Kao da je bila zrna-
sta, komprimovana, formirana u opipljive sićušne mrvice
koje su se zavlačile u nabore odeće, u oči i nozdrve. Kao
za vreme najžešće pustinjske oluje kada toplota ne daje
čovjeku da udahne ili predahne, a namesto toga nagoni ga
u nerazumljiv i besciljan beg, posrtanje. Ta žega je, dakle,
bila prvi znak neprijateljstva ostrva prema pridošlici. Čak
i za majsku noć, čak i za arhipelag Dodekanez, žega je bila
preobilna. Kako je još bila noć dok se zvuk razularenih
avionskih motora polako gubio u pozadini i ostavljao me
samog, žega je obećavala da će već sutra, i za sve vreme
potrebno da bi se potvrdila verodostojnost lokaliteta, sve
biti užasno teško. Obećavala je da će samo tlo u zalivu, koji
još uvek nisam bio video, pružati neviđen otpor.

Kao da vrućina nije želela da iko čeprka po njoj i
njenoj prošlosti. Istina, bio sam ohrabren činjenicom da
je Aristotel Bazmadelis, koordinator Ministarstva na Ro-
dosu, rekao kako će najverovatnije i Elefterija Mihailidis,

pošto je vizantolog, pomagati u radovima ukoliko se potvrdi verodostojnost lokaliteta. Efi i ja na grčkom ostrvu, pomislio sam, to podseća na prizore iz herc-romana! Ipak, zagrejala me je neka milina kad sam u svesti uobličio tu kičerajsku sliku.

Kasnije, u gluvoj, toploj tišini Lindosa, u skromnom, ali čistom bungalovu *Stela*, dok se napolju razvijao topli fen, vetar koji u dalekoj Aziji izaziva melanholiiju i pod čijom je kapom nemoguće odgovarati za svoje postupke, osećao sam ushićenje zbog te mogućnosti. Napolju je vladao vetar koji ispošćuje, muči, mrsi konce i tera na neutešni jecaj bez pravog razloga. Čangrljao je lavirint-uličicama popločanim belucima koji su bili usađeni u cement tanjom, oštrijom stranom, a ne ugodno oblom. Osluškiavao sam sopstvene korake po podu sobe dok sam otvarao koverat. Prostorom se širila jeziva škripa. Kao da nije dopirala s papira nego s neke opore, grublje materije. Pokušavam da pročitam šturi faks koji su mi, kovertiran, samo tutnuli u ruke na prijavnici ambasade.

„Pavle (jevrejski Savle, ? – 67), apostol, rimski podanik rodom iz Tarsa; u početku protivnik hrišćanstva, kasnije njegov pobornik i propovednik u istočnim delovima Rimskog carstva; ostavio veći broj pisama – poslanice hrišćanskim opštinama – koje su ušle u Novi zavet. Smatra se glavnim organizatorom crkvenog hrišćanstva, ali nije sigurno da je bio istorijska ličnost i da sve poslanice pripadaju njemu. Pogubljen u Rimu.“

Onda, odrednica grčkog Ministarstva: „...Srednjovekovni Rodos, osnovan u 14. veku. U Viteškom kvartu (*Kolai*) nalazi se Avenija vitezova (*Ipoton*) u kojoj su živeli

vitezovi. Reč je o posebnim versko-ratničkim grupacijama nastalim za vreme I i II krstaškog pohoda na Svetu zemlju. Rodos je, kao i Malta, predstavljao rezervni položaj, najbliži *neverničkim* zemljama, za potrebe ratnih pohoda. Prilikom raspada važnih i uticajnih grupacija kao što su bili templari (hospitalci) i vitezovi svetog Jovana, Rodos je bio i poslednje pribežište organizacija kojih će se Vatikan kasnije odreći. Vitezovi su u samom gradu bili razvrstani u sedam jezičkih grupa u zavisnosti od svog porekla: Engleska, Francuska, Nemačka, Italija, Španija, Averzina i Provansa. Nekadašnje gostionice u gotskom stilu, ali i u arhitektonskim stilovima pojedinačnih zemalja, otadžbina vitezova, obrazuju velelepnu i urbanistički harmonično organizovanu tvrđavu... U podnožju akropolja, 47 kilometara od grada Rodosa, nalazi se selo Lindos. Ovde je postojalo naselje još u 2. veku pre n. e. Zbog svog položaja i luke, Lindos je bio važna strateška tačka Dorjana. Kuće iz 17. veka restaurirane su i vlasništvo su bogatih i poznatih ljudi celog sveta. Mesto je mirno zahvaljujući tome što je saobraćaj zabranjen u uskim sokacima. U centru Lindosa nalazi se crkva Svete Panagije, izgrađena u 10. veku i restaurirana u 15. veku. Ostaci akropolja datiraju iz 4. veka pre n. e. Tu se nalazi i *Lindias Atinas* – jedan od najvažnijih hramova antičke Grčke, do koga je na svom hodočašću došao čak i Aleksandar Veliki...”

OK, pomislio sam, to je dovoljno. Možda bi opširniji podaci samo opterećivali arheologa koji je što nevestiji istoričar (duboko sam u to verovao još od studija), veštiji kopač. A kopač je kopač, tragač za zlatom, vodom ili starinama, budući da zlato, kao i sve drugo što želi biti

iskopano, mora imati žilu koju će kopač pronaći. Kopač će je dodirivati vrhovima prstiju, a ne pogledom. Razgrtaće i ono, ili baš ono, što niko drugi ne bi razgrnuo.

Sklopivši oči i upijajući miris prašine koji je vetar ugrao kroz sitne procepe između prozora i roletni vrata i balkona, razmišljajući po ko zna koji put o Matiji, o sebi, razmišljao sam o bekstvu.

O bežanju od nevidljivog neprijatelja kog sam, zapravo, nosio pod svojom kožom. Gde god bih krenuo bežeći od Beograda i tranzicije Srbije, bežeći od materijalnog, administrativno-autoritarnog sveta koji je prodirao u moju domovinu, bežeći od globalizacije u krajeve koji su vekovima razmišljali globalno i nikako drugačije (mada se to jedva primećivalo), nisam uspevao da pobegnem dovoljno daleko. Kada nisi kod kuće, mislio sam, problemi sveta – u kome ne možeš da se snađeš jer nisi praktičan koliko je potrebno da bi za sebe mogao reći da si se snašao, da si snalažljiv – nekako te ne dodiruju. Pre svega, u stalnom si pokretu. Nije li beg bio i izbor zanimanja kopača po prošlosti, umesto nečeg praktičnijeg? Nisi li i profesijom odabrao da stalno bežiš? Razmišljao sam o sebi kao Matiji Latinoviću, a potom sam, po ko zna koji put, pomislio da od silnih putovanja ili *potucanja*, kako su to drugi nazivali, u stvari i ne znam o kome razmišljam i šta zamišljam. Budući da sebe, izgleda, nisam ni poznavao. Da bih pobegao od takvih misli, uočio sam da mi se čitav Rodos i ideja o mitskoj crkvi tog Pavla (za koga se i ne zna da li je uopšte postojao) čine suviše neobičnima. Sve to, uvučeno u neprijateljsku žegu koja je ulazila u sve pore, bilo je previše za mene.

Olimpska božanstva, Atina Lindoska i akropolj koji u mraku pred bungalovom nisam mogao ni da nazrem, ali sam osećao njegovo prisustvo! Sezona još nije počela i akropolj nije bio osvetljen reflektorima. Nisam ni pomislio da kasnije izađem bos na balkon i pogledom potražim hram. Toliko me to nije interesovalo, a trebalo je. Moje misli: krstaši, pa nešto turskog elementa i odjednom pravoslavno, odnosno vizantijsko ili prepravoslavno. Pravoslavno kao još nerazjedinjeno, celo, ali time još mutnije u pokušaju da se prizove slika, miris, izgradnja crkve kao institucije i na kraju nešto sasvim onirično. Mislio sam o izvoru oko koga je crkva bila podignuta, ako je uopšte bila podignuta! Kako li će uopšte izgledati musava grupa profesionalnih kopača kojoj ću se uskoro pridružiti? Rober Bedarida – istoričar, Englez Stiven Bridžis – arheolog, Aristotel Bazmadelis – takođe arheolog, Kostas Familijaridis, možda Efi. Plus osam radnika cementare dodeljenih kao ispomoć Muzejskoj organizaciji Rodosa na osnovu specijalnog ugovora. Plus osam monaha, kako su mi rekli, iz manastira Svetog Pavla. Onog postojećeg, naravno, nadzemnog! Dvadeset *grave diggers*, rekao bi kolega Bridžis, ili ja samo zamišljam da bi to rekao... dvadeset ludaka koji će poći da otkopavaju nešto što je otkrio neki pastir. Pazi, molim te! Ali nije o tome reč. Možda uopšte nije reč o iskopavanju.

Žega, sutra ujutru. Čim sam otvorio škuře na vratima balkona, žega se iz jare od prošle noći, pritajeno i pokvareno, pretvorila u vrućinu, vrućina u sunce rešenije da smrvi sve pod sobom nego da osvetli. Izašao sam iz bungalova obučen u lanene pantalone i belu košulju koja je već nakon tri koraka bila natopljena znojem. Liptalo je iz

svakog zaklonjenog, preklopljenog dela tela. Polako, kako se ne bih previše zamorio, odnosno oznojio, krenuo sam prema jedinom poznatom toponimu čudne varoši. Smešten u vrtači koju je tvorilo nekoliko blagih i nekoliko izuzetno oštih, nazubljenih brda, pomenuti toponim svi su zvali „Kod pošte“. Bila je to, zapravo, pjaceta pretvorena u parkiralište za ogromne, mamutske autobuse koji su u jeku sezone dovodili turiste/hodočasnike/migratore iz udaljenih hotela grada Rodosa na jednodnevnu turu po Lindosu. Tu se i završavala zona dozvoljena za saobraćaj, budući da se od pjacete pružala padina ispunjena krivudavim i gotovo neprohodnim uličicama gde je bio i moj bungalov. U blizini obale padina je bila naglo presečena i pretvorena u vododerinu pod kojom se smestila uzana plaža, takođe prirodna laguna sa – delovalo je iz visine – najčistijom vodom na svetu.

Ipak, ono što je plenilo pogled s mog novog položaja, na koji su već pristizali soldati naše ekspedicije, bili su zupčani vizantijske tvrđave izgrađene na istom bregu-rtu gde je, a da se s pjacete nije mogao videti, ležao hram Atine Lindoske. Sve u svemu, varoš mi se učinila izuzetno prijatnom. Nisam se, doduše, još uvek snalazio u prostoru, ali odranije sam znao da u Grčkoj nijedno mesto ne podseća na drugo kada se jednom s očiju skine ili razveje koprena, magla očiglednosti koja govori da je baš svaka varoš ista. Sa razgledničkim, fotografskim detaljima, opštim mestima – bele kućice, nebeskoplavi zvonici, mačke, zabrađene i izborane babe obučene u crno, rasklimatani stolovi u živim bojama i loša usluga. A upravo nijedna varoš posle dva ili tri dana nije bila nalik prethodnoj! Ispod pojavnog,

ispod kamuflaže sličnosti kojoj su lukavi Grci skloni pa su je stvorili samo da bi zavarala putnike namernike ne bi li ovi lakše (jer se nalaze na poznatom, na terenu s razglednice, kako im se čini) drešili kese za džidžabidže i preskupe osvežavajuće napitke, ligeštul, lažne dozvole za boravak na divljim plažama i prave propusnice za boravak na pitomim, a lošijim od divljih plaža... ispod toga nije bilo nesličnijih varoši i gradova. Još od antičkog doba, kada je količina krvoprolića međusobno zaraćenih polisa premašivala današnje statističke predstave o holokaustu. Da, toliko su se varoši razlikovale ispod površine. Znao sam Grčku suviše dobro da bih poverovao prvom utisku. Već posle dva dana postalo bi vam jasno da ni na jednom mestu u Grčkoj niste osetili: takav prodoran miris pregorelog maslinovog ulja koji dopire iz iskrivljenih tiganja, šafran koji vas guši ili mastiku koja pre miriše na petrolej nego na uzo, pesak koji je svuda drugačije kakvoće (pudrast, brašnjav, lepljiv, krupan, kameni, vulkanski, oštar, mekan da ga u kosi nosite još dve nedelje nakon letovanja, narandžast, svetložut, siv, zelenkast, albinobeo...), zavese na prozorima meštana koji kao da se takmiče u kvalitetu i simboličkim čipke, ovde miris pokvarene ribe i urina, a tamo prstaca ostavljenih da istrunu na suncu i nekog groznog dezinfekcionog sredstva, gust i prodoran vonj nekvalitetne farbe za barke ili prozračan morski vazduh koji nemir vetra stalno luftira, zvuk mica koje dobiju po iskrivljenim drvenim kutijama, a na drugom ostrvu nepodnošljivo nežan lepet karata kojima svi razvijaju pasijans kao da će ih nešto iščupati iz tog sidrišta gde su se rođenjem zaglavili, kačkete ili crne, plisirane tokice... Svaka je varoš bila potpuno različita od prethodne,

a na prvi pogled njoj slična. Lindos nikako nije mogao biti drugačiji u tom smislu. I bio je potpuno drugačiji u svakom drugom smislu, tako naheren na stene, iskrivljen nad morem, više žut nego beo, s tim potpuno negrčkim fasadama Mletačke republike, koja se tren-dva kolebala pre no što je sve ustupila Turcima.

Robera Bedaridu odmah sam prepoznao uprkos velikom slamnatom šeširu i tek potom uvideo da je u društvu Aristotela Bazmadelisa, koga sam upoznao na istom simpozijumu na kome sam upoznao Efi. Srdačno smo se pozdravili i čovek me je s lapidarnom lakoćom, koja je u našem svetu imanentna kopačima ali istovremeno zgražava istoričare, predstavio velikom vizantološkom autoritetu. Bedarida, naravno, nije pokazao ni najmanje uzbuđenje prilikom rukovanja. Njih dvojica su delovali kao Abot i Kostelo: Bazmadelis nimalo nije ličio na Grka. Njegovi pokreti bili su gotovo feminizirani, telo lomno, tanko, aristokratsko. Njegov tvrd, loš akcenat ulepšavali su meko S i kotrljajuće R. Nosio je svojih trideset i nešto godina s gipkošću pubertetlije, uvek fino začušljan, s visoko postavljenom krunom svilenkaste kose na čelu. Više je podsećao na Francuza.

Paradoksalno, Bedarida je sa svojom izuzetno bledom kožom uzduž i popreko isprskanom sitnim, finim pegama, s tankim naočarima i pramenjem riđe, gotovo crvene kose koja je virila ispod šešira (koji je trebalo, valjda, da liči na kolonijalni?) mnogo više podsećao na Engleza. Još paradoksalnije, kada se na platou pojavio Bridžis (smestili su nas u raznim krajevima varošice, te su svi pristizali s različitih strana), bilo je jasno da ni on ne liči na Engleza, nego pre na ugojenog Italijana. Tako sam ubrzo bio obra-

dovan zaključkom da baš niko u našoj grupi ne podseća na sebe, već, reklo bi se, na onog drugog. Usled toga je, vratio sam se na sinoćno razmišljanje, Matija Latinović – pošto godinama ni sâm nisam znao ko sam ili ko bi trebalo da budem – najzad pronašao pravo društvo.

Trebalo je da nas radnici i monasi čekaju u onoj drugoj, nevidljivoj i neosetnoj laguni, na samom lokalitetu. Zato smo svi požurili na drugu stranu lindoskog grebena, uz Bazmadelisovo izvinjenje zbog žurbe. Obećao je da će se lično postarati da, kada završimo prvo snimanje terena, svi pođemo ka akropoli i, uopšte uzev, dobijemo podatke o varoši i hramu. Kada smo se uputili jednom strmom uličicom, ograđenom visokim bedemom zbog čega je ličila na kanal, i popeli se na najvišu pobočnu kotu, tek tu smo pogledali panoramu varoši.

To kao da nisu bile kuće koje se, prateći padinu, spuštaju s brežuljaka ka uskom levku priobalja, već neka bela, krečnjačka lava koja se iz nevidljivog vulkana strovaljivala, klizila nizbrdo i prosecala sebi put ka moru. Baš tako su delovale te male bele kuće tradicionalno ravnih krovova, tu i tamo sa solarnom pločom i mesinganim bojlerima postavljenim na vrh kuće, koje je neumoljivo sunce grejalo do ključanja. Zbog toga je izgledalo da su ljudi, u migraciji prema mitskom zalivu (pri tome mislim na glavni zaliv pod mojim bungalovom) gradili svoje kućerke gde se ko zadesio tokom te provale naroda ka moru. Ne birajući mesto. Poput pionira osvajača Divljeg zapada koji su pobadali kočice za svojinsko parcelisanje ničije zemlje gde god bi im palo na pamet ili na onom mestu gde je jednostavno otpao točak sa zaprege. Ili su pak te kuće s ove

visine ličile na tragove u pesku plaže koje za sobom ostavljaju tek izlegnute kolonije kornjača u svom instinktivnom probijanju ka talasima i budućoj morskoj egzistenciji.

Tako je neka mitska snaga nagonila Lindošane da se približe moru. Ili možda ne moru; kada smo kao po naredbi okrenuli glave za sto osamdeset stepeni, ugledali smo izvor senke pod kojom smo prikupljali snagu. Senku je pravio akropolj. Možda je Lindošane mamila božanska steina. Ugledao sam četiri stuba koja su, poput obeliska Stounhendža, čuvala i more i naseobinu pred sobom. Akropolj je izgledao impozantno upravo zbog nadmorske visine na kojoj je bio postavljen. Morali smo dalje.

4.

LAGUNA SVETOG PAVLA

Grčka organizacija bilo čega uvek je ispočetka pompezna, a kada se krene ka suštini stvari, poprima tipičan balkanoidni karakter. Niko ne dolazi na vreme, aparati i mašine se kvare, stvar preta da isklizne. Kažem to zato što je, kada smo se spustili s druge strane brda i došli do Zaliva svetog Pavla, samo jedna plastična žuta traka, koja je mogla predstavljati i đubre naneto vetrom, ali i parcelu za buduću septičku jamu i ko zna šta drugo, signalizirala položaj lokaliteta. Radnika i monaha još nije bilo. Podne je bilo užasno vrelo. Ta se temperatura više nije mogla nazivati žegom ili jarom, kako je to bilo tokom noći, ona je sada, u stvari, bila usijanje. Izbeljenje, blanš, zaslepljenje. Koji god sam termin premetao po glavi nije umanjivao paklenu vrućinu, ali ju je upotpunjavao svetlosnom fascinacijom, obogaćivao drastičnim vizuelnim efektom.

Sada se zaista više nije moglo ni gledati ni stajati, onako kako se tokom prošle noći nije moglo disati. Tako je i Zaliv svetog Pavla bilo teško sagledati, budući da je jezivo mirna voda, za razliku od huka nedalekog otvorenog mora, slala nazad otrovne svetlosne strelice. Ostrvo je inače poznato po jakom vetru koji kao raspomamljena i s lanca otkinuta